

ATEİST ve AGNOSTİK
SÖYLEMLERİN MANTIKSAL ÇIKMAZI
Felsefe, Rasyonalite ve Tanrı Üzerine Yapılan Tartışmalar

Emrah BOZKURT

3 Mayıs 2025

Özet

Bu makale, günümüzde özellikle ateist ve agnostik çevrelerde yürütülen Tanrı merkezli felsefi tartışmaların büyük oranda rasyonellikten uzaklaştığını, kavramsal bütünlükten yoksun olduğunu ve felsefenin temel ilkeleriyle çeliştiğini savunmaktadır. Yazar, felsefi bir tartışmanın olmazsa olmaz koşulunun ele alınan kavramın –*bu örnekte Tanrı'nın*– kendi tanımı içerisinde, geçici de olsa varsayılması gerektiğini vurgular. Tanrı kavramı yaratıcı olmayı zorunlu kıldığından, yaratıcı olmayan bir varlığı Tanrı olarak tartışmak anlamını yitirir. Buna rağmen ateist ve agnostik söylemlerde Tanrı'nın varlığı reddedilmekte, ancak var olduğu varsayılarak “*neden şöyle yaptı?*”, “*neden acı var?*” gibi sorular yöneltilmekte, bu da ciddi bir mantıksal çelişkiye neden olmaktadır. Ayrıca, “*kötülük argümanı*” gibi argümanların da özünde duygusal ve indirgemeci tepkiler içerdiği, Tanrı'nın mutlaklığına karşı insan merkezli bir yargılama içerdiği dile getirilmektedir. Agnostiklerin ise epistemolojik pozisyonlarını terk ederek ateist argümanlar kullanmalarının, pozisyonlarıyla çeliştiği ve rasyonel tutarlılığın dışına çıktığı ifade edilmektedir. Felsefenin temel işlevi olan anlamlandırma, eleştiri ve kıyaslamanın yalnızca değiştirilebilir olgular üzerinde geçerli olduğu; ontolojik sabitler üzerinde spekülatif yargılara varmanın ise felsefeye değil, safsataya hizmet ettiği makalenin ana temasını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Felsefe, Rasyonelite, Ateizm, Agnostisizm, Kötülük Argümanı

Günümüz felsefi tartışmalarında dikkat çeken en temel sorunlardan biri, kavramların felsefi bağlamda ele alınmaması buna rağmen “*felsefe yapılıyor*” iddiasında bulunulmasıdır. Bu problem özellikle teolojik konular söz konusu olduğunda daha da belirginleşmekte, özellikle de ateist ve agnostik çevrelerde felsefi bir tartışma yerine ciddi oranda duygusal ve mantıksız çıkarımlar yapılmaktadır. Bunun temel nedeni, bu tartışmalarda yer alan kişilerin büyük bir çoğunluğunun felsefenin ne olduğu, nasıl yapılması gerektiği ve rasyonel düşünmenin kuralları hakkında bilgi sahibi olmamalarıdır. Felsefe, bir kavramı ele alırken onu anlamlı, mantıklı ve tutarlı bir çerçevede tartışmayı gerektirir. Rasyonel düşünme ise bir kavramı kendi tanımlı sınırları içinde ele almayı şart koşar. Burada açık bir biçimde şunu vurgulamak gerekir: Tanrı üzerine yapılan tartışmalarda rasyonalite çerçevesi dışına çıkıldığı anda yapılan şeyin adı artık felsefe değil, safsatadır.

Bir kavramı tartışmanın ön şartı, o kavramı geçici de olsa varsaymak ve onu kendi tanımı içerisinde değerlendirmektir. Tanrı kavramı da istisna değildir. Tanrı’yı tartışmak isteyen kişi, Tanrı tasavvurlarından bağımsız bir şekilde rasyonel zeminde öncelikle Tanrı’nın varlığını varsaymalı ve bu Tanrı’ya en temel ilkeyi –*yaratıcılığı*– atfetmelidir. Bu, mantıki bir zorunluluktur. Yaratmayan bir varlığa “*Tanrı*” demek, kavramın kendisine aykırıdır. Yaratıcılıktan kasıt evreni ve içindeki her şeyi yarattığını kabul etmektir diğer türlü insanların Tanrı’sı olarak bahsetmek anlamsızdır. Bu varsayım olmadan yapılan tartışmalar boş bir zemin üzerine bina edilmiş olur. Dolayısıyla felsefi bir tartışmada yer alan her birey, tartışmanın başında yaratıcı bir Tanrı’yı varsaymak zorundadır. Bu ilkesel çerçeveye sadık kalmayan her yaklaşım, kaçınılmaz olarak anlam kaymasına ve mantıksızlığa yol açar.

Ne var ki, özellikle ateist ve agnostik çevrelerin Tanrı’yı yok sayarken, yok saydıkları Tanrı’yı eleştirmeye çalışmaları felsefi açıdan ciddi bir çelişki doğurur. Bu kesimlerin yaygın şekilde başvurduğu “*kötülük argümanı*” örneğinde bu durum açıkça görülmektedir. Söz konusu söylemlerde şu tür ifadelerle sıkça rastlanır: “*Tanrı neden böyle bir dünya yarattı?*”, “*Eğer gerçekten varsa neden acıya izin veriyor?*”, “*Şöyle bir sistem daha iyi olmaz mıydı?*” gibi. Bu yaklaşımın rasyonel bir temeli yoktur. Bu tür yaklaşımlar, rasyonel bir tartışmanın değil, duygusal tepkilerin ürünüdür. Çünkü burada Tanrı’nın sınırsız bilgisine, kudretine ve yaratım iradesine karşı kendi insani, sınırlı ve duygusal bakış açısıyla alternatifler sunulmaktadır. Bu, Tanrı’ya akıl vermektir. “*Sen bunu yanlış yaptın, doğrusu bu olurdu*” demektir. Oysa Tanrı zaten her şeyi yaratmış ve ortada bir gerçeklik var. Bu gerçeklik üzerinden çıkarım yapabiliriz. Beğeniriz ya da beğenmeyiz, ama bunu “*şöyle olsaydı daha iyi olurdu*” diye yeniden şekillendirmek ne felsefedir ne de mantıklı bir tutumdur.

Bu ifadelerin arka planında, Tanrı’nın yaratımına yönelik bir yargılama, akıl verme eğilimi vardır. Ancak burada yapılan şey hem Tanrı’ya yok demek hem de onun hakkında mutlak yorumlarda bulunmakla birlikte yaratım olasılıklarının sınırsız olduğu bir yaratıcıyı yaratmış oldukları üzerinden değil de diğer tüm olasılıklar üzerinden yargıda bulunarak argüman oluşturmaktır. Haliyle bu tutum mantıktan uzaklaşmaktır. Çünkü Tanrı söz konusu olduğunda bu olasılıkların bir sınırı yoktur ve sonsuz olasılık üzerinden insan aklıyla çıkarım yaparak argüman oluşturmaya çalışmak anlamsızdır. Ayrıca felsefi bir tartışmada öncelik Tanrı’nın varlığının durumudur, olabirliğinin durumu en azından %50 ya da daha fazlası bir oranda kabul görüldükten sonra mahiyeti ve yaratıkları üzerinden bir tartışma yürütmek rasyonalitedir diğer türlü bu, açıkça bir mantıksızlık örneğidir. Benzer bir problem kanıt yükümlülüğü durumunda da ortaya çıkmaktadır. “*Yokluğun kanıtı olmaz varlık iddiasında bulunan ispatlamalıdır*” şeklinde tepkiler veriyor olmalarına rağmen “*kötülük argümanı*” ve

birçok argümanları Tanrı'nın yokluğu iddiası üzerinden savunulmaktadır. Ateist ve agnostiklerin rasyonaliteden uzaklaştıkları burada da açıkça görülmektedir. Daha da ilginç olanı agnostik özelinde konu en başından rasyonel zeminden kaymıştır. Çünkü metafizik olgu ve varlıkların kesin olarak bilinmeyeceği iddiasında bulunulduktan sonra ateist argümanların kullanılıyor olması başlı başına çelişki halinde hareket etmektir. Bir agnostiğin kullanabileceği tek argüman vardır, o da *"Tanrı'nın kesin olarak bilinebilir ya da bilinemez olduğu"* durumuyla ilgili *"bilinmeyeceği"* iddiasıdır. Zaten bu durum da inanç kavramı kapsamında olmakla birlikte Tanrı bu kavramın konusudur. Dolayısıyla agnostisizm epistemolojik bir metot olmak dışında işlevsiz ve anlamsızdır.

Felsefi bir tartışmada tutarlılık ve iç mantık esastır. Eğer bir Tanrı varsayılmışsa ve bu Tanrı her şeyi yaratmışsa, artık tartışma bu yaratımın anlamı üzerine yapılmalıdır. Yani *"Neden böyle yaptı?"* değil, *"Böyle yaptığına göre ne anlam çıkarabiliriz?"* sorusu sorulmalıdır. Oysa çoğu zaman bu sınır ihlal edilmekte, felsefi bir tartışma yapılıyor sanılarak aslında içi boş, mantıksız, hatta çelişkili söylemler üretilmektedir. Unutulmamalıdır ki bu evren, bu şekilde yaratılmıştır. Acı, iyilik, kötülük, gelişim, insani sınırlılıklar hepsi bu sistemin bir parçasıdır. Ontolojik olarak bu yapıyı değiştiremeyiz. Felsefe, olanı kavrama ve anlamlandırma işidir; konu bağlamında olmayanı hayal edip, onun üzerinden yargı üretmek değil.

Felsefede olandan olması gerekene dair düşünce inşası değiştirilebilir olgular üzerinde yapılabilir, ontolojik durumlar için bir geçerliliği yoktur. Ayrıca bu tutunulan tavır olanı daha derinlemesine anlamak için gerçekleştirilen bir kıyas yöntemi değil, olandan hep daha iyisi düşünülerek kıyas yapılmakta ve buradan bir çıkarım oluşturularak Tanrı üzerinde yargıda bulunulmaktadır. Ne yazık ki birçok insan felsefeyi sadece *"her şeyi sorgulamak"* zannediyor. Oysa sorgulamanın da kuralları, sınırları, bir iç mantığı vardır. Rastgele *"bu da olabilir, şu da olabilirdi"* demek felsefe değil, safsatadır. Felsefe, düzenli düşündürmektir. Bu yüzden Tanrı üzerine yapılacak bir tartışma, önce Tanrı kavramını doğru şekilde varsaymalı, sonra da bu varsayımına göre tutarlı düşünce üretmelidir.

Örneğin bir ateistin, *"Eğer Tanrı varsa, neden çocuklar ölüyor?"* şeklindeki çıkışı, duygusal bir tepkinin rasyonel bir maskeyle sunulmasından ibarettir. Bu söylem, ne Tanrı'nın doğasına dair varsayımsal bir çerçeve içerir, ne de yaratım ilkesini dikkate alır. Tanrı kavramını önce reddedip sonra onun eylemleri hakkında hüküm vermeye çalışmak, felsefenin doğasına aykırıdır. Bu, bilgi temelli bir analiz değil, ön yargıya dayalı duygusal bir eleştiri biçimidir. Felsefi tartışmalar ya da argüman oluşturmak rasyonel zeminde yapıldığında anlamlı ve kapsayıcıdır diğer türlü histerik bir tutumdan ileriye gitmemekle birlikte doğru sonuçlar çıkarılmasını da engellemektedir.

Benzer şekilde, agnostiklerin *"Tanrı varsa neden kendini göstermiyor?"* türünden argümanları da aynı çerçevede değerlendirilmelidir. Burada da Tanrı'nın mahiyeti, mutlaklığı ve yaratıcı oluşu göz ardı edilmekte; insan merkezli, sınırlı bir algıyla Tanrı sorgulanmaktadır. Oysa felsefi tutarlılık, bir varlığı kendi sınırları içinde anlamayı gerektirir. İnsan, kendi sınırlı perspektifini Tanrı'ya dayatarak anlam arayışına giremez; bu, rasyonel değil, indirgemeci bir yaklaşımdır.

Tüm bu örnekler göstermektedir ki, ateist ve agnostik çevrelerin *"felsefe yapıyoruz"* iddiasıyla ortaya koydukları söylemler, çoğu zaman sistemsiz, iç tutarlılıktan yoksun ve duygusal tepkilere dayalıdır. Bu tür yaklaşımlar, felsefi tartışma kisvesi altında yapılan safsatalardır. Felsefe; kavramsal netlik, mantıksal zorunluluk ve içsel tutarlılık gerektirir.

Bunlardan herhangi biri yoksa, ortada felsefe değil, yalnızca şekilsel bir tartışma ve düşünce karmaşası vardır.

Sonuç olarak, felsefi bir tartışmanın anlamlı ve yapıcı olabilmesi, öncelikle kullanılan kavramların doğru bir şekilde tanımlanmasına ve bu tanımlar doğrultusunda mantıklı çıkarımlar yapılmasına bağlıdır. Tanrı kavramı da bu bağlamda istisna değildir; tartışmaya dahil edilen herkesin, Tanrı'yı en temel özelliği olan yaratıcı sıfatıyla geçici olarak varsayması, kavramsal ve mantıksal zorunluluktur. Bu ilkeye bağlı kalınmadığında, felsefi tartışma zemini kayar, yerine duygusal, yüzeysel ve çelişkili yorumlar geçer.

Ateist ve agnostik çevrelerde sıklıkla karşılaşılan “*kötülük argümanı*”, “*Tanrı neden kendini göstermiyor?*” veya “*Bu dünya daha iyi olamaz mıydı?*” gibi sorular, Tanrı'nın doğasını reddederken aynı anda Tanrı'dan hesap sorar pozisyonda durarak ciddi bir mantık hatasına düşmektedir. Bu çelişkili yaklaşım, yalnızca Tanrı'nın varlığına değil, aynı zamanda insanın kendi sınırlı perspektifiyle mutlak bir varlığı yargılayabileceği yanılışına da dayanır. Oysa felsefe, bir kavramı kendi koşulları ve iç tutarlılığı içerisinde değerlendirerek anlam üretme çabasıdır. Bu anlam üretimi, var olan gerçeklik üzerinden yapılır; varsayımsal alternatif dünyalar üzerinden Tanrı'yı yargılamak ise felsefi değil, hayali bir kurguya yönelmektir.

Agnostisizm özelinde ise daha farklı bir tutarsızlık söz konusudur. Agnostik bir pozisyon, metafizik gerçekliklerin kesin olarak bilinemeyeceğini savunuyorsa, bu pozisyonun mantıksal sonucu tartışmayı bilgi düzeyinde sınırlamaktır. Ancak agnostiklerin birçok durumda ateist argümanlara başvurarak Tanrı'nın yokluğunu savunmaya çalışmaları, kendi epistemolojik sınırlarını ihlal etmektedir. Bu, agnostisizmi bir epistemolojik metot olmaktan çıkarıp tutarsız bir söyleme dönüştürmektedir. Bu yüzden felsefi anlamda işlevsiz ve anlamsızdır.

Netice olarak, felsefi tartışmalarda anlamlı bir söylem üretmek isteyen herkesin, kavramsal netliği sağlaması, rasyonel tutarlılığı gözetmesi ve insan merkezli bakış açısını Tanrı gibi mutlaklık iddiası taşıyan kavramlara dayatmaktan kaçınması gerekmektedir. Felsefe, mevcut olanı anlamaya ve anlamlandırmaya yöneliktir; konu bağlamında olmayanı hayal edip onun üzerinden yargı üretmek, felsefe değil safsatadır. Tanrı gibi mutlaklık ve sınırsızlık içeren bir kavram, ancak kendi içsel sınırlarıyla ele alınabildiğinde anlamlı bir tartışma konusu olabilir. Diğer türlü, ortaya çıkan tartışmalar felsefi değil, duygusal ve önyargılı birer tepkiden ibaret kalır. Gerçek bir felsefi yaklaşım, kavramlara sadık kalarak, onları anlamaya yönelik derinlikli ve sistemli bir düşünme biçimini zorunlu kılar.